

“IT’S OK” – RS 01-KA201-000835

**МЕТОДОЛОГИЧНИ ИНСТРУКЦИИ
ЗА ПИСАНЕ И ПРИЛАГАНЕ НА ИСТОРИИ
ЗА УЧЕНИЕ НА СОЦИАЛНИ УМЕНИЯ**

Проф Д-р Ненад Глумбич

Нарушение на аутистичния спектър

Нарушенията от аутистичния спектър принадлежат към широка група нарушения, които се появяват в ранна детска възраст. В не толкова далечното минало са използвани термините, разпространяващи разстройство в развитието, синдром на Аспергер, типичен аутизъм и др. Днес се използва терминът разстройство на аутистичния спектър. Думният спектър стереотипни и повтарящи се (повтарящи се) модели на поведение, интереси и дейности. Показва факта, че хората с аутизъм се различават значително един от друг. Тези разлики, наред с други неща, се проявяват в симптомите, които считаме за решаващи за диагнозата на аутизъм. Всички тези симптоми могат да бъдат разделени на две големи групи. Единият се състои от разстройства на социалната комуникация, а другият – от стереотипни и повтарящи се модели на поведение, интереси и дейности.

Нарушение на аутистичния спектър

Разстройства на социалната комуникация

Някои деца с аутизъм изобщо не говорят или са минимално словесни, т.е. Те изричат само няколко функционални думи. Невербалните деца с аутизъм обикновено също имат значителни трудности при започване и поддържане на социални взаимодействия. В другия край на спектъра са индивиди със силно развита словесна комуникация, които без колебание се приближават към напълно непознати. Техните въпроси и коментари могат да бъдат обидни за събеседника. Понякога те не знаят как да изберат адекватна тема за разговор, нито да преценят колко дълго трябва да останат на една тема. Много трудности в социалната комуникация произтичат от недостатъчно развитата способност на хората с аутизъм да разбират своите собствени и чужди психични състояния като желаниа, очаквания, погрешни схващания, убеждения и други подобни. Хората с аутизъм често имат значителни проблеми с разбирането и използването на жестове. Те често не разбират

какво означава изразът по лицата на събеседниците им, затова не предават това, което мислят или чувстват на другите хора с изражението на лицето си. Хората с аутизъм често не гледат събеседника в очите или контактът с очите е повърхностен и краткотраен. Важно е да знаете, че дете с аутизъм не избягва контакт с очите, но просто не знае как да "чете" достатъчно информация на лицето на човека, с когото общува. При деца със сравнително запазена невербална комуникация симптомите на аутизъм обикновено са по-малко видими и по-леки. Децата с аутизъм, които успяват да овладеят основните правила на вербалната и невербалната комуникация, почти винаги изпитват затруднения при прилагането на тези правила в различни социални условия и непознати ситуации. Така например, обичайният поздрав Добър ден. Как си? Звукът е подходящ при контакт с по-възрастен или не толкова близък човек, докато използването на същия израз в разговор с връстници ще изглежда неудобно и странно.

Стереотипни и повтарящи се модели на поведение, интереси и дейности

Стереотипите при хора с аутизъм могат да бъдат много разнообразни. Те обикновено показват някои прости двигатели (трептене, люлеене, потупване или завъртане на предмети ...) Или словесни стереотипи (повторение на определени изрази и фрази и т.н.). Хората с аутизъм са предразположени към ритуали. Те често се обличат или се хранят по един и същи начин, извършват ежедневни дейности в точно определен ред, винаги си задават едни и същи въпроси и други подобни. Те могат да имат силна съпротива срещу промените. Понякога малка промяна в рутината (преход от класната стая към фитнес залата, промяна в цвета на сока или реда, в който се извършва дадено действие) е достатъчна за дете с аутизъм да реагира бурно. Някои ритуали влияят значително върху качеството на живот на човек с аутизъм и неговото семейство, както поради неговия характер и продължителност, така и поради интензивността на емоционалната реакция на детето, осуетена при неговото осъществяване. Хората с аутизъм често имат ограничени и необичайни интереси, които понякога могат да се използват в професионални дейности, особено сред високо функционални респонденти. Напоследък все повече се обръща внимание на сетивните специфики на хората с аутизъм. Много форми на проблемно поведение често са пряка последица от свръхчувствителност (прекомерна чувствителност) на хора с аутизъм към звукови стимули, докосване, светлинни сигнали и други подобни. За деца, които не реагират на болезнени стимули, топлина, студ или силни стимули от околната среда, казваме, че са хипосенситивни (намалена чувствителност). Може да се случи едно и също дете да е хипер- и хипосенситивно. В някои

случаи човек с аутизъм може да толерира до известна степен определени сензорни стимули и ако тази мярка бъде надвишена, възникват бурни емоционални реакции. Необичайният интерес към сетивни аспекти на околната среда (светлини, сенки, въртящи се предмети, интензивни миризми и др.) Също е често срещан при хора с аутизъм.

Асоциирани държави

Въпреки че на практика най-често срещаме деца с намалени интелектуални способности, аутизмът може да се комбинира с всяка степен на интелектуално функциониране. Епилептичните припадъци са значително по-чести при деца с нарушение на аутистичния спектър и тежки интелектуални увреждания, отколкото при високо функционални индивиди и деца без аутизъм. В допълнение към интелектуалното увреждане, разстройство, което често се среща, свързано с аутизъм, е ADHD. Изчислено е, че повече от 30% от децата с аутизъм имат ADHD едновременно. По време и след юношеството някои хора с аутизъм ще се нуждаят от допълнително психиатрично лечение, главно поради тревожни разстройства и разстройства на настроението. Някои генетични състояния, като крехък X, също често се срещат свързани с аутизъм. Въпреки че агресивното поведение не е посочено като основен диагностичен критерий за аутизъм, появата на самонараняване, унищожаване на имущество и нападения върху други хора представлява особено предизвикателство при лечението на хора с аутизъм. Диетични проблеми и

История за усвояване на социални умения

Историите за изучаване на социални умения са специално проектирани, кратки и прости текстове, които се използват с цел преподаване на социални умения. Те могат да се прилагат независимо от възрастта на лицето, за което са предназначени, и клиничната категория, към която могат да принадлежат. В ежедневната практика обаче историите за усвояване на социални умения най-често се използват при работа с деца с нарушение на аутистичния спектър. Стратегията за разказване на стратегии за усвояване на социални умения е разработена от Карол Грей през последното десетилетие на миналия век, след което тази форма на интервенция претърпя множество допълнения и модификации. На базата на богат практически опит и задълбочени познания

за същността на аутистичното разстройство са направени ръководства за писане на истории за усвояване на социални умения.

Историята за изучаване на социални умения се създават според индивидуалните нужди на всеки човек с аутизъм. В отделните истории акцентът може да бъде поставен върху участниците в събития, определени умения, концепции или събития, но това, което всички тези истории имат общо, е, че те описват социални обстоятелства и ситуации, които са прекалено объркващи и сложни за индивид с аутизъм. Ето защо е много важно да се предаде ясна и недвусмислена информация чрез съдържанието на историята:

- къде и кога се случва нещо (в болница, училище, детска градина, стая за игра; сутрин, по време на обяд, през почивните дни, когато някой се разболее ...)
- кой е участникът в това събитие (учител, майка, баща, съученик, продавач, зъболекар ...)
- какво се случва (тържество, преглед, покупка, плащане на сметки, учене ...) И
- защо се случва нещо (какви са очакванията, желанията и намеренията на участниците в дадено събитие; как възприемат цялата ситуация; защо хората се държат по определен начин ...).

Родителите и професионалистите, непривикнали към прилагането на тази форма на лечение, първоначално решават да пишат индивидуални и несвързани истории с намерението да решат приоритетни проблеми при изпълнение на житейска рутина или постигане на подходящи социални взаимодействия. По-късно могат да се правят сборници с истории за изучаване на социални умения с обща тема. Една такава тема може да бъде например поддържането на хигиена. Необходимо е да се направи една илюстрация за всички истории от комплекта за поддръжка на хигиена.

Всяка история в този комплект описва малка част от уменията или концепцията за поддържане на хигиена. По правило наборите от истории за усвояване на социални умения съдържат една уводна история. В някои случаи е необходимо допълнително да се посочи начинът, по който уменията, обработени в един набор, са свързани в едно цяло, което се постига чрез писане на т.нар. Заключителни истории.

Фаза на подготовка

Вече посочихме, че историите за усвояване на социални умения са написани за онези ситуации и дейности, които са проблемни за конкретен човек с аутизъм. Ето защо, преди да създадете история, е необходимо да се идентифицират проблемните области на социалните взаимодействия и да се направи приоритет при решаването им. За тази цел можем да се консултираме с родители (полагащи грижи), учители, терапевти и всички други лица, които могат да ни предоставят подходяща информация за поведението на детето в различни социални условия. Човек никога не трябва да започва от собствения си опит на определена социална ситуация като просто и лесно. Когато определяме целите на работата, избираме приоритетни теми, но и по време на написването на историята, трябва да помислим как дете с аутизъм вижда определена ситуация, а не човек, който създава история за усвояване на социални умения. Изборът на темата, която ще бъде покрита, също зависи от степента, в която определена общност възприема темата като значима. Подходящо поведение, поддържане на хигиена, грижа за здравето и т.н. Представяват универсални теми. Има обаче и общности с много специфични изисквания. Изхвърлянето на млечни продукти и месни продукти в различни контейнери и дори в отделни хладилници е от централно значение за православните евреи, тъй като техните религиозни правила предписват, че млякото и месото не трябва да се ядат или съхраняват заедно. Следователно,

за децата с аутизъм, които принадлежат към тази общност, една от темите на историите за социални умения може да бъде свързана с правилното класифициране на храните.

След като направим избор на тема, трябва да съберем колкото се може повече конкретна информация за типичната социална ситуация, която се разглежда в една история. Ако например темата на историята е свързана с ходенето на парти за рожден ден, трябва да събираме данни за: пространството, където се празнува рожденият ден (къща, игрална зала, ресторант ...); обичаи, свързани с избора на подаръци, пеене на рожден ден песни, изгаряне на свещи и др .; обичайните партита с връстници; продължителността на забавлението; подходящо оставяне на пространството и поздрав ...

Историите за изучаване на социални умения могат да се състоят само от няколко думи или няколко свързани изречения. Текстът винаги е придружен от подходяща илюстрация под формата на пиктограми, рисунки, снимки и т.н. Изборът на думи, дължина на текста, размер на шрифта, вид и размер на илюстрацията ще зависи от способността на възприемчивата реч, уменията за четене и разбирането на прочетения текст, вниманието, паметта, сензорната обработка, интереса на детето към книги или други медии, където се представят истории за изучаване на социални умения и др. ,

Как да напишем история, за да научим социални умения?

На родителите и терапевтите са достъпни множество истории за усвояване на социални умения в печатна и електронна форма, които могат да бъдат изтеглени и, ако е необходимо, преведени на майчиния език на детето. Независимо от техния брой и широкия спектър от социални ситуации, които покриват, е малко вероятно всички истории да отговарят напълно на индивидуалните нужди на дете с аутизъм. Следователно, често ще е необходимо да промените няколко думи; за да пропуснете или добавите някаква информация или да промените илюстрацията. Независимо дали решаваме да адаптираме съществуващите истории или да пишем напълно нови, е необходимо да имаме предвид някои общи инструкции за тяхното съставяне и използване.

Всяка история има заглавие, което недвусмислено се отнася до нейното съдържание. Заглавието може да бъде написано на отделна страница или в горната част на хартията. Докато съставяме история, винаги трябва да имаме предвид, че децата с аутизъм имат забележими затруднения в разбирането на

идиоми, метафори и други изрази, които нямат буквално значение. Ето защо трябва да сме сигурни, че думите, които използваме, не объркват детето. Описателните или описателните изречения се използват в цялата история и особено в нейното начало. С тези изречения всъщност описваме определена ситуация, заявяваме кога се провежда, в кое пространство и кой участва в нея. В зависимост от конкретната ситуация, ние се опитваме да отговорим на някои от тези въпроси.

Ноктите растат. Когато възрастен ме помоли да си режа ноктите, само ще ги скъси малко. Един възрастен човек ще ми скъси ноктите, когато растат твърде много. Един възрастен знае как да реже ноктите си с ножица.

В споменатите изречения умишлено се пропуска по-точно определение за кой възрастен е, така че дете с аутизъм да не свързва скъсяването на ноктите само с конкретен човек. Въпреки че сме научени, че едни и същи думи и изрази трябва да се избягват в текста, в този В случай на трикратно цитиране на израза, възрастен има функцията да подчертава ролята на такъв човек в описаната дейност. Думата ножици може да бъде заменена с думата закуски, в зависимост от конкретната ситуация.

Императивните (директивни) изречения са също толкова важни, колкото и описателните, но броят им в текста е значително по-малък. Във вече споменатия пример със скъсяване на ноктите императивното изречение би могло да гласи: Ще се опитам да позволя на възрастен човек да си реже ноктите или трябва да държа пръстите си протегнати, докато възрастен съкращава ноктите си. Умишлено избягахме изразите, които трябва, ще, мога. Вместо това се предлага по-малко взискателна формулировка, която ще опитам или ще опитам. Предпочитаме императивни изречения, които позитивно описват социално желаното поведение, отколкото тези, на които е забранено да правят нещо. Винаги е по-добре да кажа, когато си почивам, трябва да играя играта за максимум един час, вместо да ми е забранено да играя играта повече от час.

За успешното развитие на много социални взаимодействия е много важно правилно да се вземат предвид убежденията, желанията и намеренията на всички негови участници. Тъй като хората с аутизъм имат крайни затруднения в разбирането на психичните състояния, трябва да им дадем обяснение под формата на перспективни изречения. Хората си мислят, че не е учтиво да се прозяваме без ръка на устата си, Майка ми обича, когато си мия зъбите, Родителите ми се плашат, когато бягам на улицата - тези изречения дават представа за перспективата на други хора.

Добре написана история за усвояване на социални умения може да съдържа само описателни, директивни и перспективни изречения. Някои автори обаче понякога използват утвърдителни, контролни и съвместни изречения. Потвърдителните изречения подчертават важноста на описателните, директивните или перспективните изречения - Това е много важно! Контролните истории помагат на дете с аутизъм да запомни в конкретна ситуация какво трябва да прави (например, когато отида при баба ми, трябва да й кажа да ми даде лекарство в шест часа). Кооперативните изречения помагат на дете с аутизъм да види ролята на други хора като помощници в постигането на цели (например баба ми ще ми каже, че е време да приема лекарства).

Разкази за усвояване на социални умения с непълни изречения могат да се правят за деца, които до известна степен вече са усвоили определена социална ситуация. Такива частични изречения могат да принадлежат към всеки от изброените типове (например, когато влизам в класната стая, трябва да _____).

Тъй като участниците в социални ситуации не се държат последователно, по един и същ, предвидим начин, приносът не винаги трябва да се използва при създаването на истории за усвояване на социални умения. Вместо това е по-добре да използвате думи често, предимно, обикновено, понякога и т.н.

Средство за създаване и запазване на истории за усвояване на социални умения

Историите за учене на социални умения могат да се създават, съхраняват и разпространяват като недигитална или цифрова информация. Традиционната среда за писане на истории за усвояване на социални умения е хартия, въпреки че те могат да бъдат написани и на картон, дъска или някакъв друг материал. Хартията за писане на истории за усвояване на социални умения трябва да е обикновена, матова, така че отблясъците да са минимални. Книгите с лъскав или перлен блясък трябва да се избягват, така че дете с аутизъм да не бъде прекалено стимулирано. Хартията може да бъде бяла, светложълта, светло зелена или светлосиня. Историите се пишат на ръка или се отпечатват. Ако направим история в електронни програми и след това я отпечатаме (което е най-често срещаният случай), трябва да избягваме серифни шрифтове и да използваме букви sanserif.

Само едно или повече изречения могат да бъдат написани на един лист хартия, в зависимост от способностите на детето, с което работим.

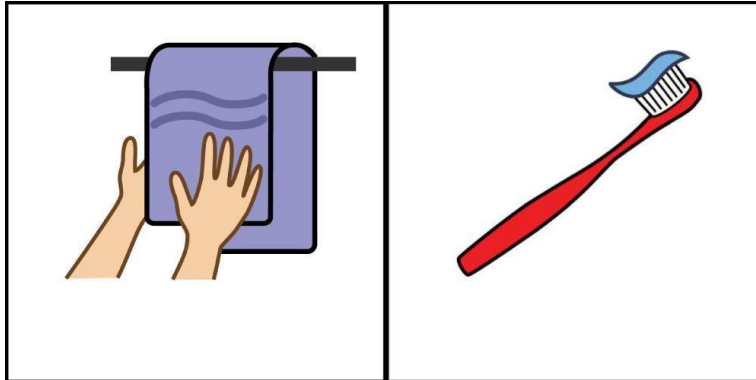
Независимо дали са представени като индивидуални или като част от определен набор, историите за социални умения трябва да бъдат лесно достъпни както за детето с аутизъм, така и за всички останали, които ще използват историята (родители, други членове на семейството, лични спътници), специални възпитатели, учители и др.). Затова е важно историите да се съхраняват на място, което е познато на детето и те да се дублират в множество копия за различни потребители. Тъй като хартията лесно се поврежда, ние предприемаме различни стъпки, за да я защитим. Историите за изучаване на социални умения на хартиен носител могат да бъдат пластифицирани, съхранявани в пластмасови фолиа или свързващи материали, или един набор от истории може да се използва за направата на книжки. Освен, че свързването на истории в книжки е икономически изгодно, този начин на организиране и съхраняване на истории е близък до децата, които вече имат опит в използването на книги с картинки и други книги, предназначени за деца. Отделните хартии могат да бъдат свързани с пластмасови или телени спирали, покрити с лепило (мек капак) или с телбод. Ако коричните страници се използват за подвързване, те, като хартия, трябва да бъдат матирани. Техниката на свързване, размерите на страните и начинът, по който се обръщат, трябва да бъдат адаптирани към нуждите и навиците на конкретното дете.

Настоящите деца с аутизъм принадлежат към така нареченото поколение. Дигитални туземци, които не помнят света без мобилни телефони, таблети, компютри и други информационни и комуникационни технологии. Много от тези деца ще предпочетат да следват историите, направени в програма, предназначена за създаване презентация (PowerPoint, Prezi, HaikuDeck, SlideDog и др.). В тези програми е възможно да се комбинира визуална информация (истории и изображения), с аудио записи или кратки видео дисплеи.

Илюстрации

Текстът на разказите за усвояване на социални умения е придружен от различни илюстрации. Повечето деца с аутизъм разчитат повече на визуална информация, отколкото на слухова информация. Илюстрациите помагат на дете с аутизъм да се съсредоточи върху съдържанието на изречението и да разбере понятия, които могат да бъдат абстрактни. Можем да илюстрираме

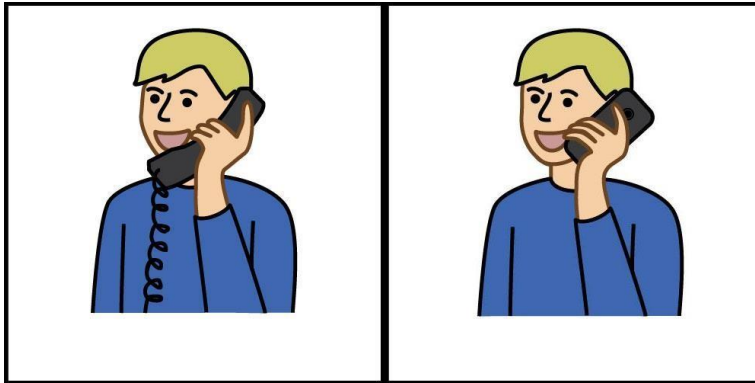
изречения с рисунки, фотографии, графични символи и т.н. в зависимост от способността на детето да разбере какво е показано на илюстрацията. Тактилни или изскачащи книги могат да се използват за деца със зрителни увреждания. Децата с малко по-развити способности също могат да участват в илюстриране на истории за усвояване на социални умения.

Много е важно илюстрациите да са ясни. Героите трябва да бъдат представени реалистично, без карикатури и без излишни подробности. Въпреки че някои пиктограми са широко използвани, те може да не са подходящи за всяко дете с аутизъм. Например, ако покажем разговор между двама души, както е на снимката вляво, дете с аутизъм може да разбере, че е подходящо да кажем бла, бла, бла, когато се поздравяваме. Ето защо предлаганата опция с конкретен поздрав е много по-добра (снимка вдясно).

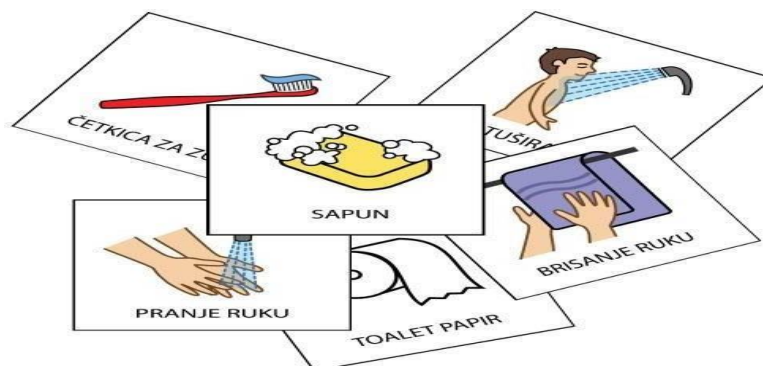
Ако снимката показва технически устройства, външният им вид и дизайн трябва да съответстват на опита на детето и неговата среда. Например, старите версии на кабелни телефони (на снимката вляво) стават все по-рядко използвани, докато над 90% от населението притежава мобилни телефони.

Винаги трябва да имаме предвид, че децата с аутизъм често се съсредоточават върху неподходящи елементи на даден предмет или ситуация. В никакъв случай не бихме искали вниманието им да е фокусирано върху някакъв изявен детайл, който не е свързан със съдържанието на историята, върху конкретна линия или цвят. В това изображение има твърде много елементи, които не са поставени в правилното оформление. Някои думи и части от предмети са покрити с миниатюри от преден план, които могат да объркат дете с аутизъм.

При избора на цветове трябва да се вземат предвид и възможните затруднения при генерализирането. Ако например на всяка снимка показвахме фризьор в дънки, дете с аутизъм би могло да заключи, че професията на фризьор задължително е свързана с дрехите, които носи.

Илюстрациите трябва да бъдат адаптирани към културните характеристики на определена общност. Така например, специални преподаватели от Рияд (Саудитска Арабия) посочиха, че историите за изучаване на социални умения, създадени в страните от западната цивилизация, не могат да се използват в тяхната страна. Като конкретен пример те цитират рисунка на момиче, носещо панталони, което може да обърка децата с аутизъм в страната им, предвид наличието на строги дрескодни кодове и религиозния закон, който регламентира.

адекватно обличане на мъже и жени. В допълнение към адаптирането към културните характеристики на общността, историите за усвояване на социални умения следва да бъдат допълнително адаптирани към специфичните навици и начин на живот на дете с аутизъм, неговото семейство и непосредствена среда.

Начин за четене на история

В началните етапи на прилагане на отделна история за усвояване на социални умения или набор от такива истории, възрастен човек трябва да ги чете в позната и тиха среда. Вниманието на детето трябва да се фокусира предимно върху историята, а не върху човека, който чете. Затова читателят трябва да седи до детето, но не в една и съща равнина, а леко издърпан назад. Лицето, което чете, трябва да държи лист хартия с написана история, така че дори дете с аутизъм да може лесно да го следва. Като алтернатива се правят две копия на една и съща история, като едното копие е в ръцете на детето, докато възрастният чете другия.

Веднага след като заемем препоръчителната позиция за четене, се обръщаме към детето с аутизъм със спокоен и весел глас: „Сега ще прочетем история. Написах го за вас. Готови ли сте? ”Формулировката на уводния текст не винаги трябва да е еднаква. Целта му е да сигнализира за началото на четенето на историята. По време на четене височината, интензивността и цветът на гласа, изражението на лицето и жестовете на читателя не трябва да отвличат вниманието от съдържанието на историята. В по-късните етапи на приложение, когато историята стане известна, може да се използва невербалната комуникация на читателя и промените в ритъма на речта, височината и интензивността на гласа, за да се подчертае значителен елемент от историята. Някои автори препоръчват детето, когато е възможно, да носи историята със себе си и че, използвайки илюстрации като визуални

напомняния, драматизира всяка стъпка от дейността, която се научава в реални пространства (магазин, кафене, игрална зала, поща ...). Ако една история се използва от голям брой възрастни за усвояване на социални умения, е естествено, че ще бъде прочетена в различни среди.

По време на четенето възрастният следи дали вниманието на детето е фокусирано върху самата история или е фокусирано върху някакво друго съдържание. Ако детето от време на време губи внимание, можем да го насърчим да се върне към съдържанието на историята (Внимавайте! Слушайте историята!). Деца, които не са силно мотивирани да слушат историята

При избора на цветове трябва да се вземат предвид и възможните затруднения при генерализирането. Ако например на всяка снимка показахме фризьор в дънки, дете с аутизъм би могло да заключи, че професията на фризьор е задължително свързана с дрехите, които носи.

Илюстрациите трябва да бъдат адаптирани към културните характеристики на определена общност. Така например, специални преподаватели от Рияд (Саудитска Арабия) посочиха, че историите за изучаване на социални умения, създадени в страните от западната цивилизация, не могат да се използват в тяхната страна. Като конкретен пример те цитират рисунка на момиче, носещо панталони, което може да обърка децата с аутизъм в страната им, предвид наличието на строги дрескодни кодове и религиозния закон, който регламентира можем да възнаградим (потвърдим) за адекватно поведение и внимателно слушане всеки път, когато приключим с четенето на една страница. Децата могат да си сътрудничат в процеса на четене на история, като показват или оцветяват определена илюстрация, а в някои случаи, като я поставят на място, което им помага да се съсредоточат върху съдържанието на историята.

Ако по време на четенето детето е ангажирано със стереотипна активност, трябва да се обмисли възможността за избор на друг момент за приложението на тази техника.

След като възрастен чете историята, дете с аутизъм трябва да я прочете. Тъй като повечето деца с аутизъм не могат да четат, историята може да бъде записана в аудио формат и възпроизведена, докато обръща страниците. Ако илюстрациите към историята са представени в цифрова форма, аудио записът може лесно да се добави в самата програма, за да проследи промяната на слайдовете.

Когато четенето на историята приключи, възрастният може да зададе на детето няколко въпроса, за да провери дали е разбрал съдържанието на

историята и какво се очаква от него в определена ситуация. Ако детето не даде верни отговори или не е съвсем сигурно какво да отговори, ние го насърчаваме, като показваме илюстрация или част от историята, в която е отговорът. Възможно е историята да има твърде много илюстрации, което разсейва детето. Трябва да проверим дали детето дава верни отговори, ако използваме само две илюстрации в историята. Ако историята се окаже твърде сложна, тя трябва да бъде пренаписана, като се вземат предвид способностите, интересите и нуждите на детето, за което пишем историята.

Организация на времето

Няма строги правила за това колко често човек трябва да чете истории за социални умения на едно дете. Ще се опитаме, разбира се, да четем истории, които се занимават с ежедневните процедури много по-често, отколкото истории, които са тематично свързани с редки събития, като посещение при зъболекар или отиване на море. Дали детето ще слуша едно, по-голямо число или дори цял набор от истории наведнъж зависи преди всичко от вниманието му. Понякога е необходимо, особено ако детето е малко, да се направи верига от истории за усвояване на социални умения, като се чете само първото, след това на следващия ден първото и второто, на следващия ден първото, второто и третото и т.н. В същото време ние осигуряваме разпознаваемост и предсказуемост, но и очарованието на новото и неочакваното. Докато някои деца ще намират ежедневно четене на история за приемливо рутинно, други ще открият скучното повторение на истории за често. Можем да прочетем историята малко преди някое значимо събитие. Ако обаче в такива ситуации детето е твърде разтревожено да следва историята, тогава е най-добре да обвържете времето за четене на историята, за да научите социални умения за някаква част от деня или за ежедневието. Динамиката на използването на истории за усвояване на социални умения ще зависи от интереса и вниманието на детето, нуждите на семейството и конкретните житейски обстоятелства, които правят определени теми уместни.

Дете с аутизъм може да проявява различни форми на неподходящо поведение. Едновременното лечение на всички форми на социално неприемливо поведение може да бъде много трудно за детето и обезкуражаващо за учител или терапевт. Много по-добър успех се постига, ако обърнем пълно внимание на една форма на поведение, за която пишем история. Само когато детето се научи да се държи по подходящ начин, преминаваме към четене на нова история, която е насочена към някакво друго нежелателно поведение.

Четенето на история за усвояване на социални умения трябва да бъде приятно изживяване. Затова няма да четем историята, когато детето е уплашено, разстроено, жадно или гладно. Дете не трябва да бъде принуждавано или изнудвано да слуша историята, която му четем. В никакъв случай не трябва да се чете история, за да се научат социалните умения, като наказание за социално неприемливо поведение.

Комбинирани интервенции

Въпреки че историите за усвояване на социални умения могат да се използват като единствена форма на интервенция, предназначена за развитие на социални умения, на практика това е доста рядко. Самият факт, че усвояването на сложни умения става чрез разбиването им на по-малки стъпки с използването на визуални стимули за овладяването им, нарежда историите за изучаване на социални умения в реда на поведенчески ориентирани интервенции. Следователно не е изненадващо, че за да се развият социалните умения на деца с разстройство от аутистичния спектър, се използват и някои други поведенчески техники.

Детето трябва да се насърчава и постепенно да увеличава участието си в четенето на историята. Стимулите трябва да се намаляват постепенно. Когато помолим детето да покаже рисунка, която илюстрира една част от историята, е напълно възможно, поне в началото, да няма реакция. Когато едно дете не реагира или дава грешни отговори, ние даваме пълно физическо насърчение - ние вземаме ръката на детето с ръка и я насочваме към определена илюстрация. Понякога ще е необходимо да се осигури само частична физическа стимулация, като внимателно насочите лакътя или ръката в желаната посока. Ще се опитаме да заменим физическите стимули възможно най-скоро с жестови стимули (показваме с показалеца какво трябва да прави детето) или още по-добре с вербални стимули (когато детето реагира само на словесна команда).

Изпълнението на поръчката трябва да бъде придружено от подсилване, за да се засили адекватното поведение. При деца с ниско функциониращ аутизъм може първоначално да се наложи да използваме първични подсилвания (парчета храна, сок). Въпреки това, както стимулите намаляват с течение на времето, така трябва да се подкрепят и подкрепления. Нашата цел е да заменим първичните усилватели със социални под формата на словесни похвали. В идеалния случай конкретни подкрепления изобщо няма да са необходими, тъй като самата ситуация на четене на история за усвояване на социални умения може да изглежда засилваща. Нека децата се насладят на драматизацията, така че ситуацията, представена в историята за усвояване

на социални умения, да бъде „изиграна“. За да се подготвят, те трябва да са предмети, които са споменати в историята и след това, по време на драматизацията, извадени от кутията. По време на драматизацията възрастните моделират (показват) социално желани форми на поведение. В допълнение към живото моделиране могат да се прилагат различни форми на видео моделиране, когато дете с аутизъм, слушащо история за усвояване на социални умения, следва подходящи форми на поведение върху видеоклипа.

В зависимост от предпочитанията на детето, историята може да бъде написана и в стих, когато се чете като стихотворение. Понякога разказ за усвояване на социални умения се прави под формата на песен. Думите на песента са написани според общите правила за писане на истории за усвояване на социални умения. Музиката не е композирана, но адаптиран текст е свързан с добре позната песен, която е любима на детето. Така Варвара Пасиали написа текста на разказ за момче с аутизъм, което смути обкръжението му с неподходяща вокализация:

Докато вечерят, хората си говорят тихо. Когато сме у дома, вечеряме в кухнята. Мама, татко и Том не издават странни шумове, когато ядат и пият. Когато казвам безсмислени думи, мама, татко и Том не могат да ме разберат. Мама, татко и Том не обичат странни звуци. Докато вечеряме, трябва да съм тиха. Ще се опитам да кажа думите, за да говоря с мама, татко и Том.

Текстовете на тази история се вписват в известната мелодия на песента *You are my sunshine*. Всяка сесия за лечение, предшестваща вечерта, се реализира в отделно пространство. Лечението се състояло в това, че терапевтът първо сам изпял песента, след това помолил детето да придружи песента с печати и накрая сам да я изпее. С напредването на лечението активното участие на детето в пеенето на история за усвояване на социални умения се увеличаваше, а честотата на неподходящата вокализация значително намаляваше. За всяка фаза на лечение е предоставена подходяща миниатюра под формата на визуално оформление.

Визуалните схеми като поведенческа техника, базирана на визуални стимули, са най-тясно свързани с историите за усвояване на социални умения. Обикновено се правят за дейности, които лесно могат да бъдат разделени на стъпки и които са сравнително често предмет на история за усвояване на социални умения. Много деца с аутизъм имат специални затруднения в правилното организиране на свободното си време, разбирането на последователността на дейностите и саморегулирането. Всяка от тези области може да бъде покрита от една или повече истории за усвояване на социални умения, с подходящи визуални оформления.

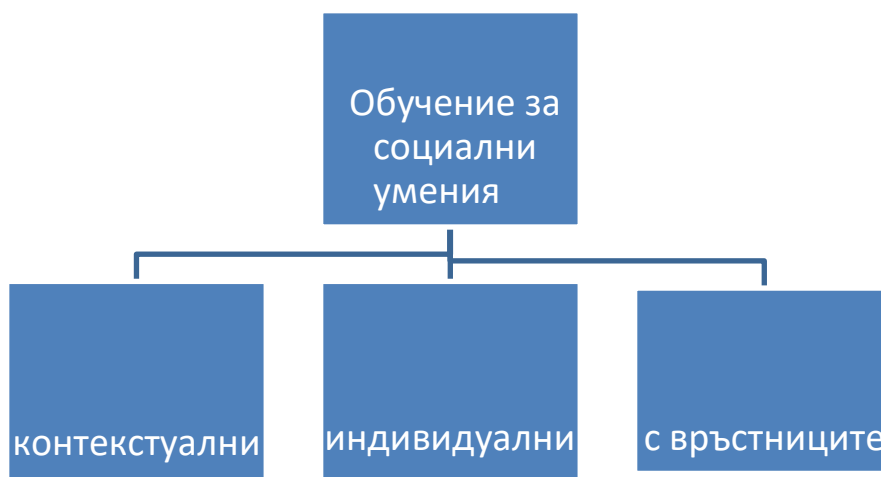
Можем да разделим сложни дейности на ясно дефинирани стъпки, които трябва да се извършват в точно определен ред (например миене на зъби, правене на сандвичи, отиване до тоалетната ...). Обикновено се учат от

техниката на свързване с визуални стимули, а ако е необходимо, с използването на истории за усвояване на социални умения.

В процеса на подготовка на хора с аутизъм за медицински интервенции историите за усвояване на социални умения обикновено са само един компонент от лечението, чийто гръбнак е системна десенсибилизация, т.е. постепенно привикване на човек с аутизъм към неприятни стимули. При избора на интервенция, която ще бъде комбинирана с техника за разказване на истории за усвояване на социални умения, е важно да се има предвид във всеки момент, че всички форми на лечение са в съответствие с поставената цел и те ясно се основават на доказателства.

Ефективността на историите за усвояване на социални умения

Няма универсално ефективни лечения, които да повлияят положително върху развитието на всички способности на децата с аутизъм. Историите за изучаване на социални умения се използват предимно с цел обучение на социални умения. Цялата гама от лечения се основава на адаптиране на средата, за да се улеснят социалните взаимодействия. Такива лечения имат контекстуален характер. Историите за изучаване на социални умения принадлежат към група индивидуално ориентирани интервенции, които насърчават развитието на социални умения на човека, с когото работим. Понякога развитието на социалните умения се осъществява косвено чрез обучение на връстниците на дете с аутизъм как да се осигури адекватна подкрепа на дете с аутизъм в различни социални условия. Тези три подхода могат да се прилагат самостоятелно или в комбинация.

Графика 1 - Подходи за овладяване на социалните умения

Дългосрочните изследвания на ефективността на историите за изучаване на социални умения включват предимно деца с аутизъм до 12-годишна възраст. Историите за изучаване на социални умения в тази възрастова група успешно се използват с цел овладяване на социалните умения, развиване на комуникация, постигане на взаимно внимание, подобряване на адаптивното функциониране, овладяване на знанията в училище и повишаване на училищната готовност. В различни области на поведение историите за усвояване на социални умения се оказаха ефективни и в по-възрастни възрасти. Необходими са допълнителни, висококачествени изследвания, за да се потвърди възможната ефективност на историите за усвояване на социални умения при възрастни с нарушение на аутистичния спектър.

Литература:

1. Alotaibi, F., Dimitriadi, Y., & Kemp, A. E. (2016). Възприятие на учители, които използват социални истории за деца с аутизъм в специални училища в Саудитска Арабия. *Списание за образование и практика*, 7 (11), 85-97.
2. Американска психиатрична асоциация (2013). *Диагностичен и статистически наръчник за психични разстройства* (5-то изд.). Arlington, VA: Американска психиатрична преса.
3. Đorđević, M., Brojčin, B., Glumbić, N. (2019). Многокомпонентни поведенчески интервенции в специалното образование. Университет в Белград - Факултет за специално образование и рехабилитация: Белград.
4. Glumbić, N., Brojčin, B., Đorđević, M. (2018). Специално образование, основано на доказателства: поведенчески техники. Университет в Белград - Факултет за специално образование и рехабилитация: Белград.
5. Grey, C., White, A. L., и McAndrew, S. (2002). *Моята книга за социални истории*. Джесика Кингсли издателство.
6. Hervás, A. (2016). Аутизъм, различни аутизми. Фенотипна променливост в тракторите на аутистичния спектър [XVIII Международен курс по актуализация в невропедиатрията и инфантилната невропсихология]. *Journal of Neurology*, 62 (Supl. 1), 9-S14.
7. Neisworth, J. T., & Wolfe, P. S. (2005). *Енциклопедията за аутизма*. Пол Х Брукс Издателство.
8. Pasiáli, V. (2004). Използването на рецептурни терапевтични песни в домашна среда за насърчаване на придобиването на социални умения от деца с аутизъм: Три казуса. *Перспективи на музикотерапията*, 22 (1), 11-20.
9. Wong, C., Odom, S. L., Hume, K. A., Cox, A. W., Fettig, A., Kucharczyk, S., ... & Schultz, T. R. (2015). Основани на доказателства практики за деца, младежи и млади хора с нарушение на аутистичния спектър: изчерпателен прегл

DISCLAIMER

The European Commission support for the production of this publication does not constitute an endorsement of the contents which reflects the views only of the authors, and the Commission cannot be held responsible for any use which may be made of the information contained therein